

מ ב א

הגדנ"ע — גדודי הנוער — הוא תולדה של מציאות מיוחדת לארץ-ישראל. כדי לעמוד על יעודו ועל מקומו בחינוך הנוער, יש לראותו על רקע התפתחותה של ההתיישבות היהודית החדשה בארץ, שבעיות ביטחון ליווה החל בצעדיה הראשונים. הביטחון היה אחד המרכיבים העיקריים של הקיום היהודי בארץ בתקופה שבטרם מדינה, ובימי המדינה עצמה. כחלוף הימים היה לגורם הראשון במעלה, ומוכן כי רבתה השפעתו על התפתחותו של הדור הצעיר בארץ.

מציאות-חיים זו היא שהביאה ליצירתם של גדודי-הנוער — ה"גדנ"ע", תחילה במסגרת ארגון ה"הגנה", ומאו הקמת צה"ל — כפיקוד יעודי בתוכו. הגדנ"ע הוא, אפוא, מסגרת ממלכתית לחינוך נוער, השואבת את יסודותיה מנסיבות החיים בישראל, ואשר תכליתו, לחנך את הנוער לאורח-חיים נכון, מבחינת תרומתו לביטחון המדינה.

שלבים בהתפתחות

הגדנ"ע הוקם בשנת ת"ש—(1940), על-פי פקודת המטה הארצי של ה"הגנה", ונתבסס על פלוגות ויחידות נוער וקצרים שהיו בסניפי ההגנה העירוניים בעיקר, אך גם בסניפים קטנים יותר. הימים היו תחילת מלחמת-העולם השנייה, והמוסדות הלאומיים הראשיים בארץ-ישראל עסקו בתכניות להגנת הארץ והישוב היהודי למקרה של התקרבות הגרמנים, וזאת — תוך-כדי מאבק מתמשך עם השלטון הבריטי נגד מדיניותו האנטי-ציונית.

מאבק זה בשלטונות הבריטיים, וכן עם השכנים הערבים נמשך ואף גבר לאחר תום מלחמת העולם. הנוער נטל חלק פעיל ונרחב בשלבים שונים ובתחומים שונים של שנות המאבק. במלחמת הקוממיות תרמו גדודי הנוער — שכבר היו מאורגנים במסגרת ארצית — את חלקם בתפקידי שירות ואף בתפקידי לחימה. אולם עיקר תרומתם היה בהכנת הצעירים לקראת התפקידים המיועדים להם ביחידות הלוחמות.

עם גמר מלחמת הקוממיות, ובראשית שנות החמישים, אורגנו גדודי הנוער

במאמר זה, סוקר אל"מ ב' לוי, מפקד פיקוד הגדנ"ע, במלואת 30 שנה לגדנ"ע, את תולדותיו, משימותיו ודרכי ביצוע המשימות של הגדנ"ע.

כפיקוד יעודי בצה"ל. בעת ההיא עשה הגדנ"ע רבות להתערותם של רכבות בני נוער, שבאו ארצה באותה תקופה עם גלי העלייה הגדולים. בימי מערכת סיני מילאו גדנ"עים משימות שעת חירום, בעיקר במילוי מקומם של עובדים במפעלים, שאנשיהם גויסו. בזאת הונח היסוד לארגון הגדנ"ע בשעת חירום, הבא להקל על המשק האזרחי. ארגון זה נשא פרי במלחמת ששת הימים, שבה הועסקו אלפי גדנ"עים בשירותים היוניים למשק האזרחי, במפעלי ביטחון ובסיוע לקריאת אנשי מילואים.

מאז מלחמת ששת הימים מוסיף הגדנ"ע לבסס את מסגרותיו, והלקחים מתרומתו במלחמת ששת הימים הביאו לארגונים מראש של רכבות בני נוער, המיועדים להשתלב במשימות שעת-חירום.

חינוך נוער בעידן מלחמה

העשור שבין מערכת סיני לבין מלחמת ששת הימים נוצל גם להתארגנותם של גדודי הנוער במערכת החינוך במדינה. העוסקים בחינוך מכירים את הקושי שבחינוך מוסרי, בדרך כלל, ולא דווקא בעידן מלחמה. יש גורסים, כי מציאות מלחמתית, או מציאות ביטחונית כזו שלנו, טומנת בחובה סכנה של אידיאליזציה של מצב המלחמה, מנקודת-ראותו של הדור הצעיר.

על הגדנ"ע לחנך את הנוער בנסיבות חיינו, כלומר — לינוק מן המציאות ולענות לצרכיה. חינוך הנוער הישראלי בעידן מלחמה צריך שיעשה בפרספקטיבה מתאימה, כך שייסביר לנערים ולנערות את שורשי המציאות ואת המלחמה הנכפית עלינו.

אין להקל ראש בסכנות לחינוך שבמלחמה ממושכת, אך הסכנה תקטן אם תובהר צדקת המלחמה בה אנו עומדים.

פעילותו החינוכית של הגדנ"ע, מנסה לתרום לצמצום הקונפליקט בין החינוך לערבים כים חברתיים ואישיים נכונים — לבין המלחמה והשלכותיה.

משימתו של הגדנ"ע

על יסוד אלה, מוגדרת המשימה העומדת בפני הגדנ"ע כחינוך הנוער למודעות ביטחונית, וזאת בהנחה כי פעילות הגדנ"ע נעשית בגילים 14—17 (כיתות ט'—י"א), שבהם פתוח הצעיר לרכישת ידע, אשר יאפשר לו לנקוט עמדה כלפי בעיות הבי-

אל"מ ב' לוי

באוהלי גדנ"ע

טחון. המודעות הביטחונית, שאת יסודותיה רוכש הנוער בגיל זה, עשויה לסייע לו כאזרח במשך עשרות שנים — ובעיקר כל עוד קשור הוא לשירות הביטחוני. ידיעה נכונה של עובדות-החיים שלנו, בעבר ובהווה, עשויה להחזיר ביטחון ול-הנך לאופטימיזם ריאליסטי, דהיינו, אופ-טימיזם הנובע מלמידה נכונה של העוב-דות ומניתוחן, מאמונה בצדקת המאבק ומתחושה של שותפות-גורל למפעל הל-אומי; אופטימיזם זה הוא ריאליסטי, בה-יותו מעוגן במציאות.

מסגרות הפעולה

הגדנ"ע פועל כיום במרבית המסגרות ה-חינוכיות של החינוך העל-יסודי במדינת ישראל. הפיקוח על הגדנ"ע במשרד החי-נוך והתרבות, מפעיל כמאה אלף תלמידים בבתי-הספר התיכוניים העיוניים ובמסג-רות תיכוניות נוספות. פעולות הגדנ"ע במסגרות אלה הן חלק בלתי-נפרד מתכ-נית הלימודים של המוסד החינוכי. במהלך הזמן התמסדו פעולות הגדנ"ע והן משמ-שות מנוף לחינוך החברתי בבתי-הספר. מסגרות נוספות, המונות למעלה מ-30,000 בני נוער, מופעלות על ידי פיקוד הגדנ"ע. פעילות זו עיקרה בקרב נוער הפרברים והשכונות הדלות של הערים, עיירות פי-תוח וכדומה. היא נערכת ב-19 סוגים שר-נים של מסגרות חינוכיות, ביניהם מרכזי נוער, מועדוני חינוך משלים, מוסדות חסות של משרד הסעד ועוד. סביר להניח, כי ככל שנמוכה רמת-האוכלוסיה שבקרבה נערכת פעילות הגדנ"ע, כן רבה חשיבותה של פעילות זו. גדנ"עי כל המסגרות, הן של בתי-הספר התיכוניים הן של המוסדות החינוכיים האחרים, משתתפים במפעלים ובאימון מרוכז, הנערכים על-ידי פיקוד הגדנ"ע.

וכך הוגדרו מטרות הגדנ"ע לקראת שנת השלושים לקיומו:

א. הכרת המולדת ואהבתה על-ידי הכרת קורות העם ומלחמותיו בארצו; יצירת קשר חיוני עם הגוף והטבע; התרשמות ממפעל הבניין והפיתוח.

ב. טיפוח נאמנות לעם ולמדינה על-ידי נכונות למילוי חובות לאומיות וחברתיות; התנדבות מתוך הכרה; השתתפות במשי-מות השירות הלאומי.

ג. פיתוח התחושה והעירנות לביטחון על-ידי הכרת גבולותיה של המדינה ובע-יותיהם; הבנת המתרחש בתחום הביטחון;

הדגשת הערך הביטחוני של פעולות הגדנ"ע.

ד. העלאת הכושר הגופני וכושר הקליעה על-ידי פיתוח סיבולת וכושר התמדה; פיתוח הכוח והיכולת להתגבר על מכשול-לים; פיתוח כושר הקליעה וחינוך לדיוק ולזהירות בירי.

ה. פיתוח כושר פעולה ותושיה בתנאי-שדה על-ידי התמצאות בשדה ביום ובלי-לה; עמידה במאמץ ממושך בתנאי שטח ואקלים שונים; קניית הרגל לחיות ולפעול בתנאי-שדה.

ו. הנחלת הרגלי סדר ומשמעת על-ידי הנכונות לקבל מרותם של מפקדים מוס-מכים; התנהגות לפי כללי משטר ומשמעת הקבועים בפקודות; ביצוע פעולות בסדר, בדייקנות וביעילות.

ז. טיפוח תכונות פיקוד על-ידי הקניית יסודות ההדרכה הטובה; טיפוח המנהיגות באמצעות תפקידי פיקוד והדרכה; נכונות לשאת באחריות תוך ביקורת עצמית ומתן דוגמה אישית.

ח. טיפוח רעות ורוח-צוות על-ידי הנכו-רות להעדיף את טובת הכלל; הנכונות לסייע לזולת ולהתחשב בחבר; הנכונות לפעול בתוך צוות ביעילות ומתוך שיתוף.

השיטה ונושאי הפעולה

פעילות הגדנ"ע נערכת בשלושה תחומים עיקריים: האימון הביתי, האימון המרוכז ומפעלים מיוחדים.

אימון ביתי — נערך במסגרות החינוכיות יום אחד בחודש. ישנם מקומות שבהם ניתנת שעת פעילות שבועית, ויש שיום האימון החודשי מפוצל לשתי פעמים ב-חודש. לעתים מצרפים שני ימי אימון לגי-חת-אימונים אחת, בה כלולה לינה בשדה. תכלית האימון הביתי — לאפשר פעילות גדנ"עית, המתמשכת כמעט על פני כל תקופת הלימודים העל-יסודית, ומשתלבת בתכנית החינוך והחברה של המוסדות.

אימון מרוכז — אימון זה מתקיים באתר מששת בסיסי-האימונים של הגדנ"ע, ומש-כו, בדרך כלל, שבועיים רצופים בשנת הלימודים השניה. מטרתו של האימון המ-רוכז היא אימון באותם נושאים המחייבים פרק-זמן רצוף וממושך יחסית, כגון סדרת אימונים בשדה, מטווחי קליעה ומסעות. כן מתאפשרת פעילות חברתית מרוכזת, והיכרות ראשונה עם החיים וסדר-היום ב"בסיס צבאי".

מפעלים מיוחדים — כבר הוזכר כי במשך

במטווה

שנות פעילותם משתתפים הגדנ"עים במפעלים שונים, מבין אלה נזכיר את הצעדות והמסעות ברחבי הארץ, קורסים למפקדים, מועדוני קליעה, השתלמויות ומפעלי שירות לאומי. הנחת-יסוד לגבי נושאי הפעולה היא, כי תכלית הפעילות הגדנ"עית היא חינוכית, ובאה להשפיע בעיקר על החוויה והרגש.

פעילות הגדנ"ע ממחישה לצעירים, על-פי המשימות הניצבות בפניהם, את הנסיבות הביטחוניות שבהן הם חיים, ותרומתה, בצד טיפוח תכונות שבחלקן הוזכרו לעיל, היא בהכנת הגדנ"עים מבחינה נפשית לשירות בצה"ל.

הגדנ"ע וצה"ל

לא סוד הוא, כי הדור הצעיר בישראל גדל, תוך מתן שימת-לב ועירנות רבה לשירותו בעתיד בצה"ל. עובדה זו משפיעה על תכונותיהם של הצעירים לארגון חייהם. אם אין הצעירים מתחנכים נכונה לקראת השירות ומילוי החובה, עלולים אלה אף להכביד עליהם, מבחינה גופנית ונפשית, במידה זו או אחרת. הגדנ"ע תורם לא מעט למעבר, "חלק" יותר מן החיים האזרחיים, ברוב המקרים מספסל הלימודים, אל השירות בצבא. תוך כדי אימוניהם בבסיסי הגדנ"ע והשירות הלאומי ביחידותיו, לומדים הגדנ"עים להכיר את צה"ל. יתכן כי גם בכך טמון גרגר מאותה תופעת ההתנדבות, המאפיינת את הצעירים בהתגייסם.

הגדנ"ע ואזרחות טובה

אין לראות את הגדנ"ע כמסגרת צבאית לחיילים קטנים, לא בשיטות הפעולה הניקוטות בו ואף לא במסגרותיו. כבר נאמר לעיל כי את הפעילות הגדנ"עית יש לראות כחלק בלתי-נפרד מתכנית-הלימודים במסגרות החינוכיות השונות. בתור שכזאת, חותרת הפעילות הגדנ"עית לפתח בצעירים תכונות של אזרחות טובה, שהיא, כידוע, גם הבסיס לשירות וליצירת חיילים טובים.

"שירות לאומי" הוא עבודתם של גדנ"עים, בעיקר בשנת הלימודים השלישית, במשך שבועיים. העבודה נעשית בישובי הספר או במפעלים לאומיים כגון חפירות ארכיאולוגיות, סיוע לביצורים ואף סיוע ליחידות צה"ל ולמפעלי "תעש". תעסוקה במסגרות אלו מפתחת התייחסות אזרחית טובה למילוי החובה. גם בהכנות לפעילות

הספר, אופיה וגושיה. נראה כי להחלטות בעניין זה, תיודע חשיבות מכרעת, ותהא להן השפעה רבה על הפעולה ועל תוצאותיה.

ב. „ישראל השניה“ — חשוב ביותר לה-
השקיע מאמצים רבים בפעילות הגדנ"ע בקרב נוער של האוכלוסיה שכונתה „יש-
ראל השניה“. היקף הפעילות הגדנ"עית במסגרות חינוכיות הקיימות בה הולך וגדל, ויש לגלות דרכים נוספות כגון מועדונים ומרכזי פעולה שונים, כדי להגיע לכל הנוער הזה.

ג. נוער יהודי מחו"ל — כמו במסגרות חינוך אחרים, כן אף בתחום זה עשויה פעילות הגדנ"ע להיות חשובה ובעלת ערך. ואכן, מחזורי הגדנ"ע לנוער היהודי מחו"ל גדלים והולכים.

ד. הגדנ"ע בשעת חירום — על פי לקח מלחמותינו, בעיקר בעקבות לקחי מלחמת ששת הימים, מושקעים מאמצים רבים בארגון יחידות הגדנ"ע לשעת חירום. משימת מות הגדנ"ע בשעת חירום מטילות עליו פעילות מעשית, כחלק בלתי נפרד מן הפעילות והפעולות של משק המדינה בשעת חירום. היקף ההכנות וההשתתפות המתוכננת של הגדנ"עים מבטיחים סיוע לא-קטן לקיום מהלך החיים התקין בהיות חלק ניכר מן הציבור מגויס.

סיכום

סיכום שלושים שנות פעילותו של הגדנ"ע מאפשר להצביע על תרומתו החיובית בחינוך הנוער לאזרחות טובה ולנכונות לשאת בעול. איש לא יטען כי תוצאה זו היא פריו הבלעדי של הגדנ"ע. אולם אין ספק, כי השפעת הגדנ"ע לגבי מקומה של הבחינה הביטחונית בחינוך ניכרת היא ונכבדה למדי.

אין הגדנ"ע יכול לנוח על הישגיו. חובה עליו להיערך לקראת הבאות, כדי להרים את תרומתו הוא לחינוך דור, העשוי להידרש לעמוד במבחנים לא קלים כל עיקר. המורשת הביטחונית של ישראל והישגיה, אשר לאורם מחנך הגדנ"ע את צעירי ישראל, יש בה כדי לקיים רמה נאותה ומשפרת של הדור הצעיר.

באימונים

הגדנ"ע בשעת חירום — המחייבים ארגון ותרגול של רבבות בני-נוער לעבודה בפעילים חיוניים, כגון בתי-חולים, דואר, מפעלי „תעש“ ועוד — יש כדי לפתח מידות של אזרחות טובה.

בשילוב בני-נוער מקבוצות אוכלוסיה שונות ומסגרות חינוכיות מגוונות בפעילות אחידה הכוללת אימונים, מסעות או צעדות במשותף, תורם הגדנ"ע את חלקו לקיבוץ-גלויות. חשובים הם הקשרים החברתיים הנוצרים תוך כדי אלה בין גדנ"עים ממקומות שונים ותיקים, לבין חבריהם מן מושבי עולים ומעירות פיתוח.

תחום חדש יחסית שהגדנ"ע עוסק בו, הוא מחזורי פעילות לנוער יהודי מחוץ-לארץ. בתכנית שהותם בארץ של בני-נוער יהודים ממשלה משתלבים ימים אחדים של פעילות גדנ"עית, המתוכננת במיוחד בעבורם. פעילות גדנ"עית זו, בתוספת למגע עם נוער ישראלי עשויה לתרום תרומתה להתערותם בארץ.

באמצעות הגדנ"עים, בעיקר אלה הבאים מקרב שכבות-האוכלוסיה שבפרברים או החדשות בארץ, מגיעים אנו גם לסייע לחינוך המשפחות והסביבה ממנה הם באים, בעיקר באשר לידיעה ולהבנה נכונה של בעיות הביטחון וצה"ל.

לקראת הבאות

כיום ניתן להתבונן בפעילות הגדנ"ע ועל מקומה במסגרת החינוך של הנוער הישראלי, מתוך מבט-לאחור על 30 שנות פעילות. זהו פרק-זמן נכבד למדי, המאפשר הבחנה מעמיקה יותר, הן על-ידי המתבוננים בה מן הבחינה הפילוסופית של חינוך נוער בעידן המלחמה, והן על-ידי הדנים בבחינותיהן המעשיות של הפעולות, כגון חינוך לאזרחות טובה ולשירות נכון בצה"ל. מדי פעם, לאור הנסיבות והצרכים, אשר לבשו ופשטו צורות כחלוף השנים, נעשתה בדיקת „כלים“ מבצעיים והמסגרות הגדנ"עיות והסגל העושה במלאכה הותאמו לצרכים המתחדשים.

מה יהיו הנושאים שיקבעו את פעולת הגדנ"ע בתקופה הקרובה?
נראה כי ארבעה הם:

א. הרפורמה בחינוך התיכון — המסגרת החדשה של שש שנות החינוך העל-יסודי, הנחלקת לחטיבת ביניים (כיתות ז'-ט'), ולחטיבה בוגרת (כיתות י'-י"ב) תחייב מחשבה לגבי משך פעילות הגדנ"ע בבית-